

УДК 75.071.1(477.411)«19»Барінова-Кулеба
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/26.195801>

Ольга ДЕНИСЮК,
orcid.org/0000-0002-8196-8608
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури
(Київ, Україна) olyadenysiuk@gmail.com

Алла ПОЛІЩУК,
orcid.org/0000-0002-8923-7295
аспірант кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури
(Київ, Україна) alla.stankevich.p@gmail.com

ТЕМА МАТЕРИНСТВА У ТВОРЧОСТІ ВІРИ ІВАНІВНИ БАРИНОВОЇ-КУЛЕБИ

Стаття присвячена дослідженню творчості відомої київської художниці та педагога – В. Баринової-Кулеби. Мета – дослідити та проаналізувати творчий доробок художниці, зокрема, творений нею образ жінки-матері, що домінує у її творах.

У статті розглянута основна тема її творчості – тема материнства, а також автобіографічні твори, які її розкривають. Для цього здійснено мистецтвознавчий аналіз полотен художниці, проаналізовано тему материнства та її відображення у найбільш знакових творах художниці різного періоду. У результаті аналізу зроблено висновок, що основний сюжет на її полотнах – матір з немовлям. Творячи цей сюжет художниця вдається до символіки яскраво вираженого національного типажу материнства. У багатьох своїх творах вона підкреслює сакральність цієї теми стилізованими іконописними мотивами та символами.

Розгляд її робіт за роками створення дав змогу відслідкувати такі тенденції: у 1980-х та на початку 1990-х рр. стилістика художниці тяжіє до традицій сакрального живопису, у картинах цього періоду вона експериментує з елементами техніки та колориту іконопису; на початку 2000-х років створювані нею образи стають більш площинними, фарби наносяться крупними масами, а змістовий центр вона нерідко обводять пластичною лінією; з 2010-х років контури між кольоровими масами стають м'якшими, гнучкішими, на деяких роботах вони відсутні зовсім.

Творчість художниці залишається ще малодослідженою, тому джерельна база тримається передусім на поодиноких публікаціях, присвячених творчості та біографії Віри Іванівни, її власних статтях, рукописах художниці.

Віра Іванівна Барінова-Кулеба – співець національної культури, створені нею образи, зокрема жінки-матері, – універсальні, позачасові. Її світогляд, життєва позиція сформовані віковою народною мудрістю та життєвим досвідом, а багатогранна творчість сповнена різноманітних тем та сюжетів. Однак можна також з упевненістю стверджувати й те, що значення творчого доробку Віри Іванівни, її місце як митця в історії української культури належним чином ще не осмислене та не оцінене.

Ключові слова: образ жінки-матері, материнство, київські художники, Віра Іванівна Барінова-Кулеба.

Olha DENYSIUK,

orcid.org/0000-0002-8196-8608

Candidate of Art,

Associate Professor of Department of Theory and History of Art

National Academy of Fine Art and Architecture

(Kyiv, Ukraine) olyadenysiuk@gmail.com

Alla POLISCHUK,

orcid.org/0000-0002-8923-7295

Postgraduate Student in the Department of Theory and History of Art

National Academy of Fine Art and Architecture

(Kyiv, Ukraine) alla.stankevich.p@gmail.com

THE THEME OF MOTHERHOOD IN THE CREATIONS OF THE FAITH OF VIRA IVANIVNA BARYNOVA-KULEBA

This article is dedicated to research of creativity of the famous Kyiv artist and pedagogue – Vira Barynova-Kuleba. It aims at studying and analyzing the creative heritage of the artist, in particular, the image of woman-mother, created by her and dominating in her works.

The given article highlights the main theme of her creativity – the theme of motherhood, covered in autobiographical works as well. For this purpose, the art analysis of the artist's canvases was performed, the theme of motherhood along with its reflection in the artist's most iconic works from different periods was analyzed. As concluded by this analysis, the main plot in her canvases is a mother holding her baby. While creating this plot, the artist uses the symbolism of brightly expressed national type of motherhood. In most of her works, she emphasizes the sacredness of this theme by stylized icon-painting motifs and symbols. The review of her works by the years of their creation enabled to trace the following trends: in the 1980s and early 1990s, the artist's stylistics tends to the traditions of sacral painting: in the paintings of this period she experiments with the elements of technique and colors of iconography; in the early 2000s, the images created by her are becoming more planar, the paints are applied by large masses, while the content focus is often marked by her with a plastic line; since the 2010s the contours between the colored masses are becoming softer, more flexible, in some works they are totally absent.

Vira Ivanivna Barynova-Kuleba is a singer of national culture, the images created by her, in particular, mothers-women, are universal, beyond any time. Her worldview, life position are formed by the centuries of folk wisdom and life experience, her multifaceted works are filled with a variety of topics and subjects. However, one can also say for sure that the value of Vira Ivanivna's creative heritage, her place as an artist in the history of Ukrainian culture has not been fully yet evaluated, so this gives the grounds for optimism as for the possibilities of further art studies of her works.

Key words: *image of woman-mother, motherhood, Kyiv artists, Vira Ivanivna Barynova-Kuleba.*

Постановка проблеми. Творчість Віри Іванівни високо поціновується в Україні та далеко за її межами, а високий фах художниці вимірюється цілком заслуженими: званнями заслуженого та народного художника України, орденом княгині Ольги III ступеня, званням члена-кореспондента Академії наук та низкою інших нагород та регалій. Попри це, ґрунтовної праці про життєвий шлях та творчість видатної київської художниці досі не створено, як і не проаналізовано основні теми її творчості, зокрема тема жінки-матері. Саме відсутністю ґрунтовних мистецтвознавчих праць про творчість Віри Іванівни Барінової-Кулеби визначається актуальність теми.

Аналіз досліджень. Джерельна база дослідження складається переважно зі статей, присвячених творчості та біографії Віри Іванівни, її власних статей, надрукованих у фахових та періодичних виданнях, рукописах художниці та її оточення, а також інтерв'ю, взятих авторами у неї.

Більшість статей про Віру Іванівну Барінову-Кулебу має здебільшого інформативний характер, тож особливого значення набувають її власні статті, де знаходимо елементи самооцінки, самоаналізу щодо своєї творчості. Так, про особливий жанр автопортрету, вигаданий самою художницею, дізнаємося зі статті «Автопортрет з уяви» (Барінова-Кулеба, 2013: 190–192). Спогадам про сторінки трагічного минулого нашої держави, які й досі відгукуються свідкам, присвячені «На хуторі залишились садки з хрестами» (Барінова-Кулеба, 2008: 67); роздуми художниці про життя та творчість «Так думається мені» (Барінова-Кулеба, 2008: 120–121); «Рефлексії душі» (Барінова-Кулеба, 2006: 47–51), «Спогади про... майбутнє» (Барінова-Кулеба, 2012: 72). Ще низка статей опосередковано допомагає краще зрозуміти її і як людину, і як митця (Бараневич, 2008: 397–401; Барінова-Кулеба, 2004: 133–144; Давиденко, 2008: 12–13; Поліщук, 2017: 46–48).

До дотичних джерел належить монографія В. Андрієвського «Розмай незалежної України. Художники Києва. Українське образотворче мистецтво 1991–2011 років. Живопис, графіка, скульптура» (Андрієвський, 2011), у якій про творчість та біографію Віри Іванівни наводяться лише загальні факти; стаття А. Глік «Художники цікаві люди» (Глік, 2010) та низка інших публікацій. До важливих допоміжних інформативних джерел належать каталоги персональних, групових виставок; відгуки і рецензії на них (Сахарук, 2015; Collection of Famous Painters in Contemporary Ukraine, 2009; Barinova-Kuleba, 2005).

Мета статті – дослідити та проаналізувати творчий доробок художниці, зокрема тему материнства та жіночі образи, що домінують у її творах.

Виклад основного матеріалу. Віра Іванівна Барінова-Кулеба – визнаний майстер традиційного українського живопису, педагог, яка вже близько 50 років щедро ділиться своїми знаннями та вміннями з молодими митцями та досвідом роботи у Національній академії образотворчого мистецтва та архітектури (далі – НАОМА).

Творчість Віри Іванівни за сутністю своєю українська: вона увібрала в себе й історичні події, і полтавський фольклор, і загальнонаціональні архетипи, християнські сюжети й давні язичницькі вірування (Полішук, 2017: 46–48). Все це поєднується у неї природно й органічно, як буває лише у щирих творах, які є результатом не настрою чи миттєвого задуму, а втіленням того, про що багато думалось, а часом – того, що не сила забути.

Значною мірою вищезазначене зумовлено дитинством художниці, яке пройшло в селі Римарівка Полтавської області, куди родина переїхала під час колективізації після примусового зселення з хутора Мельниково-Кулебино, де народилась Віра Кулеба 1 грудня 1938 року (Бараневич, 2008: 70). Саме ця трагічна сторінка в історії України, переплітаючись з історією її родини, ятрить душу художниці: про це вона пише, про це говорить в інтерв'ю і пише картини (Барінова-Кулеба, Рукопис «А час збігає...»).

З її ранніх дитячих спогадів – хрести біля хати: могили тих з Кулебів, хто не пережив голодомор (Барінова-Кулеба, 2008: 67). Це ще одна життєва драма, яку довелось пережити родині художниці, яка також істотно вплинула на формування Віри Іванівни як людини і як митця.

Художниця згадує, що малювати її вчила мати: крейдою на комині чи паличкою, водячи по землі, зображувала буденне життя (Барінова-Кулеба, Рукопис «А час збігає...»). Попри важку щоденну працю й невеликі статки, мати художниці зберегла

сама й передала доньці здатність бачити навколишню красу. За маминої підтримки маленька Віра карбувала свій талант: художниця згадує, як збирала з квітів і трав кольоровий сік і ним зафарбовувала папір, який разом з іншим шкільним приладдям можна було отримати в обмін на лікарські рослини, які діти збирали й приносили на пункти приймання сировини. Саме в школі вона вперше побачить фарби і отримає перше визнання свого хисту, яке проявилось в обранні її до редколегії шкільної газети. Береже в пам'яті Віра Іванівна і свої перші пензлики, які для неї виготовила мама (Шандро, 2017).

Не багате, але затишне й мирне дитинство, в оточенні люблячої родини, було перерване війною. Спогади Віри Іванівни про той час, коли їй з мамою та братами доводилось днями переховуватись у сирих підвалах чи просто великих холодних ямах і досі її не полишають. Як і спогади про повоєнний час, коли сусіди-чоловіки повертались, втративши на війні кінцівки, повертались скаліченими фізично й морально, а багато хто не повернувся зовсім. Цей стан очікування, втрати надії, розчарування й розпачу глибоко закарбувався в художниці і періодично з'являється на її полотнах (Барінова-Кулеба, 2004: 135).

Родина пишалась хистом Віри, підтримувала її бажання стати художницею, тож після закінчення восьмого класу брат надсилав їй документи до Харківського художнього училища, куди вона згодом вступила. З теплотою і вдячністю згадує художниця харківських викладачів А. Константинопольського, А. Луценка, М. Сліпченка, П. Шигимача й особливо Л. Андрієвського. Саме останній розгледів у її наївних малюнках потенціал художника і прийняв в училище. Згодом саме Андрієвський порадив Вірі Іванівні їхати продовжувати навчання не до Ленінграда, а до Києва, до Т. Яблонської, бо бачив у ній майбутню українську національну художницю (Глік, 2010).

У 1959 році, закінчивши училище з відзнакою, Віра Іванівна вступає до Київського художнього інституту. До Т. Яблонської потрапити не поталанило, проте ще під час вступних іспитів Віра знайомиться з роботами випускниці цього інституту Валентини Виродової-Гот'є, яка щиро захоплювалась українським селом, та згодом зустрічається та знайомиться з нею особисто. Художниця зізнається, що та зустріч та знайомство з її творчістю справили значний вплив на її формування як майстра.

В інституті її викладачами та наставниками були І. Штільман, К. Трохименко, В. Костецький, О. Сиротенко, В. Пузирков. На пленерах у Седневі керівником групи був М. Глуценко, майстерність

якого глибоко вразила тодішню студентку. Згодом вона вдосконалювалась у творчих майстернях В. Григор'єва та М. Дерегуса, стажувалась у Берліні, брала участь у численних творчих поїздках по території колишнього Радянського Союзу.

Однак основне коло спілкування студентів – не професори, а одногрупники та молодший викладацький склад. До останніх належали вже згадувана В. Виродова-Готьє, В. Забашта, С. Подерев'янський, який запам'ятався їй вишуканими манерами та вимогливістю до студентів. Приязні стосунки склались в неї й з Оленою Нилівною Яблонською, а згодом і родиною Волобуєвих. Особливою людиною, близьким другом та колегою був для неї художник-педагог – Василь Іванович Гурін. У 1965 році В. Барінова-Кулеба закінчила Київський художній інститут (нині – НАОМА) і залишилась працювати на кафедрі живопису, де викладає вже понад півстоліття.

Окресливши її ранні роки життя та впливи непересічних творчих особистостей на становлення Віри Іванівни як митця та стали визначальним джерелом її творчості, відзначимо, що у багаторічній творчості мисткині можна виділити ключові теми: автобіографічні картини, автопортрети, тему війни та голоду, теми кохання та жінки у різних проявах: краса, материнство та інші.

Образ жінки-матері – чи не найважливіший у творчості художниці, за допомогою якого вона втілює власний світогляд. Жінка – сакральна сутність для багатьох культур і перш за все це пояснюється її здатністю давати життя. Тож саме материнство – перше втілення, яке спадає на думку. Однак жіноча сутність не вичерпується лише материнством: у багатьох культурах жінка має також темне втілення – це спокусниця, воїтелька, володарка та інші. Українська традиційна культура за тисячі років свого існування по-особливому трансформувала ці сторони жіночності в образі Березині. Це, з одного боку, молода жінка, приваблива для чоловіка, обов'язково мати, яка опікується домом і статками. Таким чином, жінка не була позбавлена своєї влади, однак її внутрішня сила була приборкана чоловіком. З плином часу особливості національного характеру, пропущені крізь призму фольклору, породили велику кількість жартівливих образів, коли жінка бере гору над чоловіком як не хитрістю, так силою. І поступово знову з'являється образ слабкого чоловіка поруч з сильною (і не лише морально) жінкою.

Віра Іванівна, працюючи над деякими творами, надихається українським фольклором, нерідко звертається і до жартівливих образів. Однак її жінка – це завжди Березиня, в найповнішому зна-

ченні. Характерною особливістю художниці є авторські повтори: вона знову й знову звертається до тих самих образів, щоразу по-новому їх переосмислюючи, шукаючи нові деталі, кольорову гаму чи й техніку в цілому. Вона суто по-жіночому налаштована на деталі, нюанси, з сукупності яких складаються зовсім різні за емоційним чи змістовим забарвленням роботи.

Технічна майстерність дає змогу художниці звертатись до різної манери письма, залежно від задуму чи настрою. І залежно від настрою самої Віри Кулеби її жінка постає то в блаженному спокої сну, то в сльозах і тривогах, але якою б різною вона не була, завжди цілісна і справжня. Зрештою, художник щоразу пише себе, що б він не зображував на полотні, навіть якщо сам цього не помічає. Що ж до свідомого зображення, то Віра Іванівна вигадала влучну назву для такого явища – «Автопортрет з уяви». У якому художник постає як міфотворець, він водночас досліджує себе й реакцію на ці дослідження у глядача. Автопортрет це завжди самопізнання та самопрезентація водночас, а мисткиня вносить елемент непевності, ще більше заплутує глядача – яка вона насправді? Відповіддю на це питання стають полотна художниці, які відображають її багатогранність. Різні ролі, які вона втілює в житті (дружина, мати, бабуся, викладач) органічно вживаються й на полотнах не залежно від того, пише вона свій автопортрет чи зображує узагальнений образ української дівчини.

Тема материнства – центральна у творчості художниці. Материнство – сенс життя жінки, теза, що читається у її роботах: найщасливіший спокій і умиротворення – на картинах, де зображена мати з дитям. У роботах 1990 року «Мати», «Воно в колісці» зображення виконане в техніці, наближеній до іконопису: та ж кольорова гама, така ж умовна подача образу, постаті, позбавлені тілесності, пози з характерним нахилом голови. Художниця вміло використовує лінію, мовби творить одним рухом. На обох картинах центральне місце і змістове, і композиційне посідає жінка з дитям на руках. Вона займає собою ледь не більшу половину полотна. Кольором та складками одягу художниця зосереджує увагу на дитині на руках, нівелюючи решту деталей. Інтер'єр кімнати направлений на втілення цієї ж мети: вертикаль печі і звисаючі кінці рушників на вікнах утворюють рамки, межі, за які не виходить погляд, колесо прялки в картині «Мати» і коліска на полотні «Воно в колісці» стримують ковзання погляду, утворюючи точку опори також і для головних героїнь. На полотні «Мати» єдина

біла пляма – це пелюшки, в які загорнуте немовля, і цим досягаються одразу дві мети: дитя візуально притягує погляд до себе, а білий колір нагадує про його чистоту й безгрішність.

У такій же манері виконана ще одна робота того ж року «Моя мама і брат». Художниця вдається до тих же прийомів у зображенні постатей та побудові композиції, використовує той же, наближений до православного іконопису колорит. Однак дитина, братик художниці, зображений не немовлям. Вони зображені на полі, серед копиць сіна, які щойно згрібала мати, а тепер вона відклала граблі, розстелила білу хустку й годує дитину. А хлопчик, граючись, протягує їй грабельки. У матері на голові зав'язана хустка, в дитини прикрита голова, але це зображення зчитується як мученицький німб.

На картині «Матері» (1990 р.) зображена група жінок, проте лише деякі з них з дітьми на руках. Оскільки назва дає зрозуміти, що вони всі матері, виникає питання: де ж поділись їхні діти? Зображені жінки – босі селянки, вони скупчились на тлі нічного неба, дві з них тримають на руках напівголих дітей. Попри те, що об'єктивних причин для тривоги нема – не зображено жодних загроз, картина справляє гнітюче враження. Художниця досягає цього виключно лініями: постаті повернуті обличчями одна від одної. І ця, здавалося б, дрібна деталь допомагає виразити конфлікт, який глядачу не показує художник. Глядач не знає, в чому причина тривожності цих жінок, але відчуває її. Ця робота – чергова демонстрація високої майстерності художниці.

Картина «Мамо, я велика?» (1992 р.) зображує один із сюжетів, який особливо близький художниці. Це одна з автобіографічних робіт, а та маленька дівчинка, що звертається до мами, – сама Віра. Вона згадує, що їй мама здавалась дуже високою, хоча Ольга Олексіївна, як і сама художниця, була невисокого зросту, але це відчуття мамині величі Віра Іванівна зберегла на все життя. На полотні постать матері гіпертрофовано збільшена, врівень з копною сіна, біля якої проходять ці двоє. Жінка з лагідною посмішкою обернулася до дитини й веде її за руку, іншою притримуючи на плечі граблі. Дівчинка також несе задовгі для неї граблі, що підкреслює її тендітність.

До картин, які висвітлюють спогади художниці про своє дитинство, можна також віднести і «Мама жне жито» (1992 р.). Твір виконаний Вірою Іванівною у типовій для неї манері: площинне зображення, соковиті кольори та гнучка лінія, яка ніби одним рухом охоплює всю постать. Головна постать, звісно ж, мати, яка схилившись з сер-

пом працює в полудневу спеку. На те, що зображена саме спека вказують, зокрема, кілька прядок волосся, що вибилися з-під хустки жінки й падають на обличчя, однак вона надто запрацьована, щоб їх прибрати. Підкреслюється спека й характерним, «пекучим» жовтим кольором поля, на якому мати працює, а дівчинка ховається позаду матері серед колосся. Ілюзія чіткого ритму працюючої людини досягається за рахунок діагональних ліній нахиленого колосся.

До картин-спогадів можна віднести і полотно «Свіже молочко» (2016 р.). На ньому зображена велика червона корова, яку доїть жінка (мати художниці), а маленька Віра стоїть поруч з кухликом і чекає на молоко. Попри мирну ідилічність цієї сцени, спогади про неї у Віри Іванівни вкрай важкі: в роки війни вона так само стояла з кухликом у хліві, де мама доїла корову, коли у хлів зайшов німецький солдат. Мама заклала з переляку, а він взяв дівчинку на руки, пригостив цукром, постриг нігтики і заплакав, а потім показав фото своєї такої ж дівчинки... Про цей епізод своєї біографії Віра Іванівна, розповідала В. Шандро на радіо «Культура» 9 травня 2017 року (Шандро, 2017).

Філософська картина «Сину, це твоя земля» (1999 р.) з тих, які спонукають до роздумів: на перший погляд зображена зрозуміла сцена – молода жінка прилягла біля сповитої дитини, що спокійно спить у материних обіймах. У молодій матері посмішка на обличчі, вона однією рукою обіймає маля, а в іншій тримає граблі. При цьому лежать вони не просто на землі – жінка впряжена в ярмо, і так з ярмом на плечах прилягла відпочити. А тому і дитя опиняється в ярмі, хоча ще цього й не усвідомлює. Підвищує загальну тривожність червоне тло, в яке зафарбувало небо сонце, що сідає, хоча народження нового життя асоціюється з початком, тобто світанком. Віра Іванівна розповідає, з яких спогадів народилась ця картина: «Наш хутір переселили в село Римарівку, і тепер на тому місці бур'яни, та ще водою залили, ніби ставок, а насправді – болото. І коли вже після війни мама нас, маленьких, водила туди, де наша хата була, на землю присіла відпочити. А там самі хрести в садку – тоді хоронили біля садиб. Мама показала братові й каже: «Сину, це твоя земля». Мені це врізалось в пам'ять, і я зображую картину, де хрестом зорана земля...» (Барінова-Кулеба, 2008: 67). На полотні втілені не лише спогади, немов би тривожне передчуття життєвих випробувань, які чекають цю дитину. Нині полотно, написане в 1999 році, сприймається як несвідоме передчуття трагічних подій, які доведеться здолати нашій молодій державі та її синам.

Ще одна картина, «Бабине літо» (1999 р.), виконана в типовій манері художниці: крупні маси кольору, площинне зображення і впевнена, пружна формоутворююча лінія. Сюжет картини доволі умовний – це більшою мірою зображення символів сільського побуту, а ще точніше – фрагменти спогадів художниці. Закінчення літа художниця підкреслює кольором – ясний жовтий спекотного дня у «Мама жне жито» тут змінився на жовто-брунатні відтінки. Змінились і лінії – місце впевнених енергійних діагоналей посіли тремтлячі й пунктирні. Це полотно можна віднести до картин-настроїв, ідея яких змінюється залежно від налаштування та настрою глядача.

Полотно «Чуєш звуки» (2000 р.) відрізняється від решти більш реалістичною подачею. Тут Віра Іванівна відходить від яскравих живописних кольорів і звертається до натуралістичних приглушених відтінків, це посилює враження реального спогаду, мовби оповитого туманом (плином часу). Художниця згадує, з якою любов'ю й повагою до всього живого ставилась її мати, як вона могла привернути увагу доньки до співу пташки чи гарної квітки, що розквітла серед бур'янів (Шандро, 2017). Це романтичне сприйняття природи, вміння бачити красу в буденних речах Віра Іванівна успадкувала від матері й зберегла попри всі несприятливі життєві обставини. На картині зображена жінка за роботою в полі і дівчинка поруч з нею – маленька Віра, яка допомагала матері та вмить завмерла, прислухаючись.

Сцена зображена буденна, проте емоційний стан героїв дещо непевний – з однаковою імовірністю дівчинка може прислухатись до співу пташки або ж до вибухів, свідком яких була під час Другої світової війни. Така емоційна невизначеність притаманна значній частині робіт художниці: як і попередню роботу «Бабине літо» (1999 р.), тлумачити її можна по-різному. І цей факт має просте пояснення – справа не лише в тому, що події, які зображує Віра, давно минулись, головна причина в контексті цих подій. Більшості людей притаманно згадувати дитинство, юність як найкращі, безжурні часи, однак у неї цей період був затьмарений трагічними подіями, то ж і спогади – сум'яття. З одного боку, любов матері, батька, з іншого – війна та голод. Тому, зображуючи одні й ті ж самі сюжети, художниця мимоволі ці змішані почуття переносить і на полотно. Адже, як відомо, кожне полотно – певною мірою автопортрет художника.

Натомість «Гніздечко» (2001 р.) належить до найспокійніших картин Барінової-Кулеби. Візуальний центр композицій збігається і зі змістовим центром – тут зображена жінка, яка згорнула в

обіймах спляче маля. На обличчях в обох – безжурні посмішки, які бувають лише у жінки, яка обіймає свою дитину і в дитини, яка спить в обіймах матері. Молода жінка спить серед стиглого колосся, а над її головою, розкривши крила, зображена сова, яка оберігає сон цих двох. Художниця підкреслює єдність матері і дитини, об'єднуючи їх спільним контуром: жінка лежить у такій позі, що обриси її тіла утворюють овал, центром якого стає немовля, замотане у білу пелюшку. Кольорову гаму Віра Іванівна обрала спокійну й приглушену, яка не відволікає увагу глядача від блаженних посмішок матері й дитини. Ця картина – втілення сенсу життя, адже перед щастям материнства все інше блякне.

Така ж ідея втілена у творі «Колискова» (2001 р.). Композиційно він нагадує роботу «Воно в колісці» (1990 р.), однак стилістика малюнку та колорит дещо інші. Малюнок менш площинний, навпаки, замість крупних мас кольору тут домінує вигадлива лінія, яка мовби перетікає з волосся матері у мотузки, що тримають колиску, а вони, своєю чергою, у круті роги корови. Ця неспокійна, тремтлива лінія надає певної динаміки картині і це враження підтримується такими ж мерехтливими плямами світла, що перестрибують з пелюшок дитини на одяг матері. Ці жовті бліки – чи то промені сонця, що сідає, чи то відблиск полум'я у грубі – дарують відчуття затишку, який буває вдома після довгого дня. Худоба на задньому плані, звісно ж, прямиий натяк на біблійний сюжет, от тільки біля немовляти не двоє батьків, а лише жінка. Однак вона не виглядає самотньою, навпаки, присутність третьої особи зруйнувала б це відчуття гармонії та спокою, що утворилось між дітям, що дримає, і матір'ю, яка схилилась над колискою і милується своїм дітям.

Продовжує цю ж тему – щастя в обіймах матері з дітям – картина «Ранок» (2002 р.). У цій роботі художниця знову звертається до елементів іконопису, однак цього разу це не площинність та безтілесність постатей, а лики й пробіла, білі бліки на обличчях. Та й самі обличчя і їх розташування одне стосовно одного одразу відсилають до ікон, на це ж натякають маленькі голівки порівняно з майже по-бароковому буйними лініями одягу. Колорит такий же, за винятком техніки нанесення фарби – цього разу художниця не дає жодних широких плям, навпаки, лише тонкі лінії, які не стільки окреслюють статуру, скільки показують складки тканини, тим самим ще більше посилюючи асоціації з культовим живописом. Що ж стосується емоційного стану героїв полотна, то він тут той самий – спокій та замишування одне

одним. Як неодноразово відзначала Віра Іванівна, вона вважає материнство найбільшим щастям і головним призначенням жінки. Тож як мати вона добре знає цей стан спокою поруч з власною дитиною і саме тому вміє так переконливо зображувати його в своїх картинах.

В унісон цій темі й картина з промовистою назвою «Нічого кращого немає» (2003 р.). Композиція розгортається у вже знайомому інтер'єрі з довгими вишитими рушниками на вікнах, прялкою у куті, по центру сидить на ліжку схилившись над колискою з блаженною усмішкою мати, а в колиці спить немовля. Серед усіх розглянутих вище ця робота виконана найбільш декоративно та площинно. Дрібні деталі, такі як вишивка на сорочках, подушках та рушниках, глиняні глеки на підвіконні, малюнок доріжки, якою застелене ліжко, яскравий колорит картини в цілому одразу нагадує фольклор, наївне та народне мистецтво. Сама постать жінки знову в овалі, центром якого стає маля у колиці. Овал, повернутий горизонтально, нагадує форму яйця, яке також є символом життя. Саме тому художниця часто вводить символічне зображення кола у будь-якому вигляді у свої роботи (Барінова-Кулеба, Рукопис «А час збігає...»).

Триптих «Різдво. Земне і Небесне» (2001–2003 рр.) виходить за рамки теми про радість материнства. І хоча центральну частину займають мати з немовлям, однак зміст цієї картини значно ширший. Ліворуч від дитини, над якою схилилась мати, художниця зображує Ангела. Жінка обернула голову до нього й приязно посміхається. На правій частині зображений молодий хлопець, що грає на сопілці і в нього Місяць над головою. Земне і небесне у Віри Іванівни не протиставлення одне одному, а доповнення, рівноцінно необхідні явища, як Сонце, зображене в центральній частині, але зміщене ліворуч, і Місяць, зображений над головою в хлопця з сопілкою. Колорит картини виразний, соковитий, жінка зображена у білій вишитій сорочці, дитина у білих пелюшках. На другому плані зображена червона корова, яка стоїть біля копиці сіна. Загалом головним виражальним засобом у цій картині виступає колір – його соковита інтенсивність надає всій композиції піднесеного настрою.

Картина «Люлі, люлі...» (2004 р.) виконана у найбільш реалістичній манері серед усіх, що розглядаються у цій роботі. Жінка зображена з виразним обличчям та експресивним поворотом голови, її міцна статура натякає на силу та відвагу, з якою жінка здатна захищати своїх дітей, якщо буде така потреба. Колорит картини перебуває у повній рівновазі з манерою виконання: перева-

жають червоні вохристі кольори, затінені темно-коричневим та виділені білими кольорами, де це необхідно. Загалом і побудова композиції, і пластичне рішення натякають на класичне мистецтво, а червона тканина, яка за обрисами нагадує плащ, лише посилює це враження.

«Жито складено» (2004 р.) – зворушлива робота, виконана у характерній для художниці манері. Постать матері традиційно займає більшу частину площини полотна, вона зображена сидячи з дитиною на руках. Обриси її фігури обведені в умовне коло, вона схилилась обличчям до дитини, яка дримає, притулившись до матері. За тло для постаті матері править копиця сіна, одні граблі розташовані над її головою, а інші – по діагоналі, разом вони утворюють тонку рамку, центром якої стає мати з дитям. Вражає майстерно вивіреним колорит картини: синьо-зелений сарафан жінки візуально домінує над рештою світліших кольорових мас і тим самим втримує на ній погляд, не дозволяючи ковзати. Тонко виписані деталі вишивки на пишних рукавах, підтримані червоною стрічкою у волоссі і на комірці сарафана. Прекрасне обличчя молодої матері засмучене, але причини цього смутку мисткиня глядачу не пояснює, залишаючи простір для уяви і тим самим вмільо долучаючи глядача до процесу творчості.

Незвична для Віри Іванівни композиція картини «Мама і дитятко» (2008 р.) – на ній і жінка, і дитина зображені обличчям до глядача. Волосся молодої жінки спадає на плечі, відкриваючи високий чистий лоб, її очі опущені дотолу. Обома руками вона обіймає усміхнене дитя, замотане у білі пелюшки й одяг. Сама жінка зображена у національному строї, з низкою червоних коралів на шії. І знову її постать разом з дитям утворюють мовби єдине ціле, виступаючи на умовно зображеному темному тлі. Художницю точно цікавить лише мати з дитям і саме їх вона прагне виділити і підкреслити. Вона прикрашає спідницю квітами, а поділ та рукава сорочки – делікатною вишивкою, не відволікаючи увагу глядача на дрібні деталі. Здається навіть, що в неї майже прозора вуаль накинута на голову й спускається на обличчя. Однак український стрій повертає її назад на наші терени і залишає глядача у роздумах про українську Мадонну.

Полотно «Було і є і буде...» (2010 р.) за стилістикою схоже з «Нічого кращого немає» (2003 р.), однак за сюжетом картини різняться. «Було і є і буде...» зображує охайну світлу хату, в якій молода жінка порастає по господарству. В руках у неї розписаний керамічний полумисок, поруч на столі глек з молоком і голівки сиру. Тут же ж біля неї

у підвісній колісці сидить дитя, яке, бавлячись, звісило ніжку. Вікна прикрашені білими вишитими рушниками, на балці над піччю сохне сорочка, на печі гріється кіт, а під низом у гнізді сидить курка. Зображена ідилія селянського побуту, а точніше, колишнього побуту, який вже не зустрінеш. Однак пам'ять художника береже спогади про традиції і на полотні оживає затишна селянська хата з грубою і підвісною коліскою. Щира любов та повага до національних традицій вирізняла художницю з юності й саме вони допомагають створювати образи, які втілюють сам їх дух. У побутовій сцені Віра Іванівна вміщує цілий всесвіт, всю народну мудрість.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що образ матері – один із ключових у творчості Віри Іванівни. І цьому є одразу декілька пояснень. Насамперед це пояснюється любов'ю, повагою та щирим захопленням, з якими художниця ставилась до своєї матері. Для Віри Іванівни мама була Вчителем і втіленням життєвої мудрості народу. У спогадах та інтерв'ю часто згадує вона ту мудрість сільської жінки, яка, як здавалось, мала відповіді на всі питання й завжди була доньці підтримкою у всьому. Захоплення темою материнства пояснюється ще й щасливим материнством самої художниці, її вдячністю та відданістю дітям й чоловіку, який для неї постійна опора. То ж і на полотнах її щасливе материнство – тема, до якої вона звертається знову і знову. Разом із тим трагічні події, свідком яких вона стала ще в дитинстві, наклали свій відбиток не лише на характер, сутність майбутньої художниці, а й на дитячі спогади, в яких неподільно пов'язані і радість, і смуток. Ця двоїстість відчувається у багатьох роботах мисткині, особливо коли йдеться про материнство. Адже надто багато спогадів Віри про маму пов'язані також зі спога-

дами, які і важко пам'ятати, і які разом з тим не забуваються. І цей біль також знаходить місце на полотнах – спогадах художниці, які певною мірою завжди автобіографічні.

Проаналізувавши основні твори на тему материнства у творчості В. Баринової-Кулеби, доходимо висновку, що основний сюжет на її полотнах – матір з немовлям. Пишучи матір з дитям, вона вдається до виразної символіки. І в цьому проглядається яскраво виражений національний типаж материнства. Також у багатьох творах художниця підкреслює сакральність цієї теми стилізованими іконописними мотивами та символами. Розгляд її робіт за роками створення дав змогу відслідкувати такі тенденції: у 1980-х та на початку 1990-х рр. стилістика художниці тяжіє до традицій сакрального живопису: у картинах цього періоду вона експериментує з елементами техніки та колориту іконопису; на початку 2000-х років створювані нею образи стають більш площинними, фарби наносяться крупними масами, а змістовий центр вона нерідко обводить пластичною лінією; з 2010-х років контури між кольоровими масами стають м'якшими, гнучкішими, на деяких роботах вони відсутні зовсім.

Віра Іванівна Барінова-Кулеба – співець національної культури, створені нею образи, зокрема жінки-матері, – універсальні, позачасові. Її світогляд, життєва позиція сформовані віковою народною мудрістю та життєвим досвідом, а її багатогранна творчість сповнена різноманітних тем та сюжетів. Однак можна також упевнено стверджувати й те, що значення творчого доробку Віри Іванівни, її місця як митця в історії української культури оцінено ще не повною мірою і це дає підстави для оптимізму щодо можливостей подальших мистецтвознавчих досліджень її творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвський В. Розмай незалежної України. Художники Києва. Українське образотворче мистецтво 1991–2011 років. Живопис, графіка, скульптура. Київ : Криниця, 2011. 648 с.
2. Бараневич Л. Доля повела її мистецькими шляхами. (До дня народження В. І. Баринової-Кулеби). *Українська академія мистецтва* : дослідницькі та науково-методичні праці. Київ : НАОМА, 2008. Вип. 15. С. 397–401.
3. Барінова-Кулеба В. Автопортрет з уяви. *Київ*. 2013. № 6. С. 190–192.
4. Барінова-Кулеба В. І. «На хуторі залишились садки з хрестами». *Віче*. 2008. № 21 (234). С. 67.
5. Барінова-Кулеба В. Пам'ять. *Українська академія мистецтва* : дослідницькі та науково-методичні праці. НАОМА. Київ, 2004. Вип. 11. С. 133–144.
6. Барінова-Кулеба В. Рефлексії душі. *Українська академія мистецтва* : дослідницькі та науково-методичні праці. Міністерство культури і мистецтв України: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. Київ : НАОМА, 2006. Вип. 13. С. 47–51: іл.
7. Барінова-Кулеба, В. Спогади про... майбутнє. *Віче*. 2012. № 16-16 (324–325). С. 72, 3 с. обкл.: іл.
8. Барінова-Кулеба, В. Так думається мені (монолог мисткині). *Образотворче мистецтво*. 2008. № 1. С. 120–121.
9. Глік А. «Художники цікаві люди». *Базар Медіа в Україні*. 2010. № 41(424).
10. Давиденко В. «Зберегла коліску». *Слово просвіти*. 2008. №37 (489) С. 12–13.
11. Інтерв'ю В.І. Баринової-Кулеби від 02.01.2016.
12. Поліщук А. Віра Барінова-Кулеба: сучасність через традиції. *Образотворче мистецтво*. 2017. № 4. С. 46–48.
13. Рукопис В. І. Баринової-Кулеби «А час збігає...». Особистий архів В.І. Баринової Кулеби.

14. Сахарук В. Село. Століття мистецьких інспірацій: проєкт «Великий перевіз. Резиденція». Київ : АДЕФ-Україна, 2015. 152 с.
15. Collection of Famous Painters in Contemporary Ukraine: (album) / Greenwave. Usi: s.n, 2009. 140 p. col. il. English, China.
16. Barinova-Kuleba. "The Reflections of My Soul" Contemporary Ukrainian Oil Painting: the catalogue of the exhibition: Geneva, 14–18 November 2005 / Vira Barinova-Kuleba, Sergei Ordzhonikidze. United Nations Office at Geneva. Geneva : AIK, 2005. 32 p.: ill.
17. Шандро В. Розмова з В. І. Бариновою-Кулебою. *Ранок*. Радіо «Культура». 09.05.2017. URL: <http://radiokultura.org/page/15.html?name=Arhiv>.

REFERENCES

1. Andriievskiy, V. (2011). Rozmai nezalezhnoi Ukrainy. Khudozhnyky Kyieva. Ukrainske obrazotvorche mystetstvo 1991–2011 rokiv. Zhyvopys, hrafika, skulptura. [Blinds of independent Ukraine. Artists of Kiev. Ukrainian Soviet art 1991–2011. Painting, graphic, sculpture]. Kyiv: Krynytsia [in Ukrainian].
2. Baranevych, L. (2008). Dolia povela yii mystetsky my shliakhamy. (Do dnia narodzhennia V. I. Barynovoi-Kuleby) [Fate led her in artistic ways (To the birthday of V. I. Barinova-Kuleba)]. *Ukrainska akademiia mystetstva : Doslidnytski ta naukovo-metodychni pratsi – Ukrainian Academy of Arts: Research and methodological works*, 15, 397–401 [in Ukrainian].
3. Barynova-Kuleba, V. (2013). Avtoportret z uiavy [Self-portrait from imagination]. *Kyiv. Kyiv*, 6, 190–192 [in Ukrainian].
4. Barynova-Kuleba, V. I. (2004). "Na khutori zalyshylys sadky z khrestamy" [On the farm remained gardens with crosses] *Viche – Veche*, 21, 67 [in Ukrainian].
5. Barynova-Kuleba, V. (2004). Pamiat [Memory]. *Ukrainska akademiia mystetstva : Doslidnytski ta naukovo-metodychni pratsi – Ukrainian Academy of Arts: Research and methodological works*, 11, 133–144 [in Ukrainian].
6. Barynova-Kuleba, V. (2006). Refleksii dushi [Reflection on my soul]. *Ukrainska akademiia mystetstva : Doslidnytski ta naukovo-metodychni pratsi – Ukrainian Academy of Arts: Research and methodological works*, 13, 47–51 [in Ukrainian].
7. Barynova-Kuleba, V. (2012). Spohady pro... maibutnie [Memories of ... the future]. *Viche – Veche*, 16, 72 [in Ukrainian].
8. Barynova-Kuleba, V. (2008). Tak dumaietsia meni (monoloh mystkyni) [That's what I think] (monologue of the artist). *Obrazotvorche mystetstvo – Fine art*, 1, 120–121 [in Ukrainian].
9. Hlik, A. (2010). "Khudozhnyky tsikavi lyudy" [Artists are interesting people]. *Bazar Media v Ukraini – Media market in Ukraine*, 41 [in Ukrainian].
10. Davydenko V. (2008). "Zberehla kolysku" [Kept the cradle]. *Slovo prosvity – The word of enlightenment*, 37, 12–13 [in Ukrainian].
11. Interv'iu z V. I. Barynovoi-Kuleby vid 02.01.2016. Interview with Barinova-Kuleb. Personal archive A. Polishchuk [in Ukrainian].
12. Polishchuk, A. (2017). Vira Barynova-Kuleba: suchasnist cherez tradytsii [Vira Barinova-Kuleba: modernity through tradition]. *Obrazotvorche mystetstvo – Fine art*, 4, 46–48 [in Ukrainian].
13. Rukopys V.I. Barynovoi-Kuleby "A chas zbahaie..." [Manuscript "And time passes..."]. Osobystyi arkhiv V. I. Barynovoi Kuleby – Personal archive V. I. Barinova-Kuleba [in Ukrainian].
14. Sakharuk, V. (2015). Selo. Stolittia mystetskykh inspiratsii: proekt "Velykyi pereviz. Rezydentsiia" [The village. A Century of Artistic Inspiration: The Big Carriage Residence] Kyiv: ADEF-Ukraina, 152 [in Ukrainian].
15. Collection of Famous Painters in Contemporary Ukraine: [album]. Greenwave. Usi: s.n, 2009. 140 r. col. il. English, China.
16. Barinova-Kuleba. "The Reflections of My Soul" Contemporary Ukrainian Oil Painting [Tekst]: the catalogue of the exhibition: Geneva, 14–18 November 2005 / Vira Barinova-Kuleba, Sergei Ordzhonikidze. United Nations Office at Geneva. Geneva : AIK, 2005. 32 p. : ill.
17. Shandro, V. Rozмова z V. I. Barynovoiu-Kuleboiu [V. Shandro conversation with V. I. Barinova-Kuleba]. *Ranok*. Radio Kultura. [Morning. Radio of culture]. 09.05.2017. Retrieved from: <http://radiokultura.org/page/15.html?name=Arhiv>.